УДК 378.147:81’243

Шерстюк Л.В.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

Статтю присвячено визначенню організаційно-педагогічних засад, здатних забезпечити навчання професійно спрямованого іншомовного спілкування студентів нефілологічних спеціальностей.

Ключові слова: *організаційно-педагогічні засади, навчання професійного іншомовного спілкування, принципи навчання, підручник, навчальний посібник, професійна термінологія.*

Статья посвящена организационно-педагогическим основам обучения студентов нефилологических специальностей профессиональному иностранному языку.

Ключевые слова: *организационно-педагогичние основы, обучение профессиональному общению на иностранном языке, принципы обучения, учебник, учебное пособие, професиональная терминология.*

The article is devoted to defining organizational and pedagogical principles of teaching foreign languages for specific purposes students of non-philological specialities.

Key words: *organizational and pedagogical principles, teaching foreign languages for specific purposes, principles of teaching, book, professional terminology.*

Завдання модернізації мовної освітньої політики, що визначені в Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, передбачають опанування кожним громадянином країни, крім рідної, ще кількома іноземними мовами. Розроблена стратегія в міжнародному співробітництві й інтеграції у сфері освіти спрямована на посилення ролі іноземних мов та якості їх знання, що потрібні сьогодні не лише дипломатам, перекладачам і викладачам, а й переважній більшості спеціалістів вищої і середньої ланок. Така масова потреба в знанні іноземних мов на рівні становлення іншомовної мовленнєвої компетентності потребує перегляду, переосмислення та якісного оновлення всіх складових системи навчання іноземних мов не тільки як академічних дисциплін, а й значущого компонента освіти випускника вищої школи.

Складовими системи навчання будь-якої галузі знання, у тому числі й системи навчання іноземної мови, є її цілі, зміст, принципи, методи, засоби та апарат контролю й оцінювання результативності її функціонування. Визначальною ланкою цієї системи, на думку провідних учених-дидактів (Ю.К. Бабанський, С.У. Гончаренко, В.В. Краєвський, І.Я. Лернер, В.О. Онищук, В.Ф. Паламарчук, О.Я. Савченко, М.М. Скаткін), є зумовлений соціальним замовленням суспільства зміст освіти, від суті та структурування якого залежать вибір методів, засобів, мотивів навчання та механізмів його засвоєння.

Водночас навчання професійного іншомовного спілкування досліджували такі західні вчені: Burton Clark, Joseph Sheils, Robin Mason; вітчизняні вчені: Л. Боліна, О.Б. Тарнопольський, С.П. Кожушко, Л. Морська, С.Г. Заскалєта. Водночас організаційно-педагогічні засади професійного іншомовного спілкування залишаються поза увагою дослідників і потребують додаткових досліджень.

Метою даної статті є визначення організаційно-педагогічних засад навчання професійного іншомовного спілкування студентів нефілологічних спеціальностей. Реалізація мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- виявити організаційно-педагогічні засади, що сприяють ефективному навчанню професійного іншомовного спілкування;
- охарактеризувати загально педагогічний процес навчання професійного іншомовного спілкування у вищих навчальних закладах нефілологічного профілю.

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає термін «засади» таким чином: «1) основа чогось, те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; 2) вихідне, головне положення, принципи, основа світогляду; 3) спосіб, метод здійснення чого-небудь» [1, с. 325]. Отже, організаційно-педагогічні засади – це педагогічні основи та принципи навчання разом з основними положеннями його організації.

За О.О. Леонтьєвим, у сучасній дидактиці визнається провідна роль кількох принципів, які дедалі більше впливають на навчальний процес: це активність, креативність, проблемність, розвивальне навчання, вмотивованість, індивідуалізація [3].

Виділення іноземної мови як освітньої галузі вимагає ретельної розробки існуючих дидактичних (принцип науковості; систематичності і послідовності; свідомості; активності та самостійності в навчанні; принцип наочності; ґрунтовності; емоційності навчання; зв'язку навчання з практичною діяльністю; доступності навчання та врахування індивідуальних особливостей) і нових методичних принципів навчання іноземної мови (інтерактивності, інтеграції, мовленнєвомисленнєвої активності, контекстуалізації, домінуючої ролі безперекладної семантизації), що лежать в основі навчання іноземних мов. Саме ці принципи визначають стратегію освіти в галузі викладання іноземних мов у навчальних закладах України. Український Держстандарт з іноземних мов ґрунтується на існуючих євростандартах та Рекомендаціях Ради Європи щодо рівнів володіння англійською мовою і враховує структуру ступеневої середньої та вищої освіти в нашій країні, реальні можливості розробки нових навчальних планів, програм і підручників, матеріальне забезпечення навчальних закладів, рівень підготовки педагогічних кадрів у вищій школі та студентський контингент.

Відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, навчання іноземної мови, спираючись на загально дидактичні принципи, відрізняється тим, що головною метою тут виступає не накопичення знань, як це має місце в навчанні інших дисциплін, а «оволодіння студентами діяльністю іншомовного спілкування» [2, с. 48].

Простежимо тепер наступність у положеннях та принципах Програми з англійської мови для професійного спілкування, призначеної для вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців з різних спеціальностей.

Програма з англійської мови для професійного спілкування [5] (АМПС), укладена провідними вітчизняними фахівцями під егідою Міністерства освіти і науки України за сприяння Британської Ради (березень, 2005), надає студентам нефілологічних спеціальностей можливість розвивати іншомовну соціокультурну компетенцію і стратегії, необхідні для ефективного навчання та майбутнього професійного спілкування. Укладачами програми враховані Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти щодо рівнів володіння мовою, компетенцій користувача, можливих контекстів користування мовою, процедур укладання програм для кожного окремо взятого напряму підготовки фахівців та контролю результатів навчання. Програма є загальною за характером і може використовуватись для різних спеціальностей та спеціалізацій професійної підготовки студентів. Вона дозволяє розробляти навчальні модулі у відповідності до вимог кредитно-модульної системи. Принципи, цілі, завдання, зміст навчання і методика підготовки фахівців відповідають сучасним досягненням лінгвістики, педагогіки, психології, психолінгвістики та методики навчання іноземних мов.

Програма АМПС зорієнтована на «виховання інтересу до культур наших європейських сусідів, розвиток демократичного суспільства, формування відкритості, толерантності й поваги до «несхожості й відмінностей» [5, с. 4]. У більш широкому європейському контексті вона спрямована не лише на розвиток прагматичної компетенції, але й враховує соціокультурний аспект спільноти, у якій будуть жити й працювати студенти – майбутні фахівці.

Програму АМПС було розроблено за погодженням з Міністерством освіти і науки України у відповідь на розвиток міжнародних подій, приєднання України до Болонського процесу та інтеграцію вітчизняної системи вищої освіти в європейський освітній простір. Вона також призначена для задоволення мовних потреб студентів вищих навчальних закладів різних спеціальностей, що має сприяти їхній мобільності в іншомовному академічному та професійному оточенні.

Відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, випускник середньої школи повинен володіти іноземною мовою на рівні B1 – рубіжний; випускник бакалаврату – на рівні B2 – просунутий користувач.

Програма спрямована на надання викладачам і студентам мовних еталонів у відповідності до рівнів, визначених Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти [1], та на забезпечення нормативної бази в розробці навчальних курсів та планів викладачами англійської мови на факультетському рівні.

Рівень володіння мовою B2, тобто стандартні вимоги на здобуття ступеня бакалавра за міжнародно прийнятими рівнями володіння мовою для

різних спеціальностей [5, с. 2], передбачає, що соціолінгвістична та прагматична компетенції мають бути розвинені до такої міри, щоб студенти могли розуміти, як ключові цінності, переконання та поведінка в академічному та професійному середовищі України відрізняються при порівнянні однієї культури з іншими (міжнародні, національні, інституційні особливості). Студенти повинні розуміти корпоративні культури в конкретних професійних контекстах і те, яким чином вони співвідносяться одна з одною [5, с. 10]. По закінченні курсу АМПС студенти зможуть застосовувати міжкультурне розуміння в процесі безпосереднього усного і писемного спілкування в академічному та професійному середовищах, а також належним чином поводити себе й реагувати в типових світських, академічних і професійних ситуаціях повсякденного життя та знати правила взаємодії між людьми в таких ситуаціях (розпізнавання відповідних жестів, спілкування очима, усвідомлення значення фізичної дистанції та розуміння жестикуляції в кожній з таких ситуацій).

Усі зазначені вимоги до навчання професійного іншомовного спілкування враховуються в сучасних підручниках та навчальних посібниках. Кожен підручник ґрунтується на засадах певної методичної концепції, а відтак основні її положення мають адекватно відображатись у змісті діяльності як викладача, так і студентів. Особливістю занять з іноземної мови є їх професійна спрямованість та комбінаторність. У їхньому змісті комбінуються різноманітні види роботи з метою засвоєння мови (фонетики, лексики, граматики) і оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говорінням, читанням та письмом). Це означає, що на кожному занятті, відповідно до змісту підручника, проводиться робота з формування знань, навичок та вмінь з різних видів мовленнєвої діяльності.

Питанням створення сучасних підручників іноземних мов присвятили свої дослідження вітчизняні вчені-методисти: В.М. Плахотник, Р.Ю. Мартинова (Інститут педагогіки АПН України), Н.К. Скляренко, Л.П. Смєлякова (Київський національний лінгвістичний університет), Л.В. Біркун, П.О. Бех (Київський національний університет ім. Тараса Шевченка), вчителі-практики О.Д. Карп'юк, І.Ф. Горець, І.Г. Щупак та ін. С.Ю. Ніколаєва, Н.О. Бражнік, С.В. Гапонова обґрунтували вимоги до підручника іноземної мови для студентів філологічних факультетів. О.Б. Тарнопольський, С.П. Кожушко розробили концепцію навчання англійської мови студентів технічних спеціальностей і написали підручник «Business Projects» для студентів, які вчаться бізнесу. Р.О. Гришкова написала підручник для майбутніх менеджерів «Social and Cultural Aspects of International Management».

Для забезпечення успішного оволодіння студентами професійною англійською мовою нами було створено навчальний посібник «English for Law Students» («Англійська мова для юристів») [7], де основні галузі українського права представлені текстами та завданнями, що охоплюють програму вивчення правових дисциплін в українській вищій школі. Даний посібник ґрунтується на засадах диференційованого навчання іноземних мов студентів нефілологічних спеціальностей. Тобто всі завдання та тексти диференційовані за ступенем складності, що надає можливість опановувати матеріал, збільшуючи темп і рівень навчання. Мета посібника – надати майбутнім юристам спеціальні знання з використання фахової англійської мови, допомогти вдосконалити усне мовлення, збагатити лексичний запас.

Професійна термінологія є динамічною системою, яка, розширюючи сферу функціонування, інтенсивно розвивається. Сучасне право, а відповідно і терміносистема права, є складною, внутрішньо диференційованою галуззю наукового та прикладного знання і становить чітко структуровану, розгалужену систему, яка постійно вдосконалюється; у її межах формуються нові галузі права та виділяються все нові й нові складники системи права. Основою цього процесу є розвиток суспільних відносин, що підлягають законодавчому закріпленню. Усе це було враховано в процесі створення посібника, який отримав гриф Міністерства освіти і науки України.

Вітчизняні вчені (Кричевська К.С., Полушина Л.Н.) розглядають термінологію як упорядковану сукупність термінів певної мови або окремої галузі знань, пов'язаних один з одним на понятійному, лексико-семантичному, словотворчому та граматичному рівнях, і розглядаємо її як органічну складову лексичної системи мови, що належить до специфічного функціонального стилю (наукового). Сутність терміна визначаємо на основі концепції функціональної природи термінів: термін – це не особливий тип лексичної одиниці, а функція, тип уживання лексичної одиниці.

Юридичний термін розглядається як одиниця мови, що виражає специфічне поняття, яке належить теорії та практиці юриспруденції, характеризує та ідентифікує його.

Однією з характерних рис юридичної термінології, на відміну від багатьох інших терміносистем, є співвідношення іншомовних та національних елементів, у якому переважає частка питомих термінів. Можливо, це пов'язано зі специфікою власне правових понять, які розвиваються в певному національному соціумі, тому і терміни здебільшого виникають на ґрунті конкретної національної мови.

Для сучасної англійської юридичної лексики характерною є подвійна мовна основа. Поряд зі словами та виразами, що належать до власне англійської мови, наявні також терміни-слова та терміни-словосполучення, запозичені з класичних та сучасних європейських мов. В англійській мові вони значною мірою асимілювалися, внаслі-

док чого ядро сучасної лексики права є лише частково специфічним і будується відповідно до правил термінотворення, властивих англійській мові в цілому. Юридичні терміни в англійській мові організовані у відповідності з досить жорсткими нормами термінотворення, які є типовими для вузькоспеціальної лексики.

Сьогодні спостерігається тенденція активного входження в юридичну мову англійської спеціальної лексики, що відбувається власне в межах української термінології шляхом переходу номінацій з однієї терміносистеми в іншу. Частина проаналізованих англійських термінів при переході з економічної терміносистеми в юридичну повністю зберігає свою семантику та має тотожні дефініції.

Наприклад, в економічних та юридичних словниках повністю збігається значення та дефініції термінів. Однак для певної частини англійських термінів досить важко з упевненістю визначити ступінь вірогідності переходу, оскільки існує можливість паралельного запозичення термінів двома терміносистемами або переходу з економічної термінології в юридичну чи навпаки. Деякі терміни в економічній терміносистемі мають дефініції, що вказують на приналежність їх до терміносистеми права. Вірогідним є те, що частина англійських термінів, зафіксованих в економічних словниках, позначає суто юридичні поняття. Таким чином, загальні тенденції семантичних змін, що виникають унаслідок пристосування економічних термінів до термінологічної системи юридичної мови, відображаються в змістові дефініцій у вигляді універсальних компонентів термінологічного значення, додаткових сем, що позначають спеціальні ознаки чи реалії юридичної сфери та відображають правовий зміст економічного поняття. Визначення і вираження правового характеру поняття здійснюється за допомогою вказівки в дефініції на «галузь права».

Наприклад, англійські терміни можуть мати такий український переклад:

Judiciary law – судова практика; прецедентне право; судове право.

Enactment – прийняття (закону); встановлення у законодавчому порядку; законодавчий / нормативний акт; правовий припис; норма права.

To bring a case – представити справу в суді; розпочати подання звинувачення / судову справу [7, с. 198].

Запропонований нами навчальний посібник «English for Law Students» містить словник, який надає можливі переклади терміна та глосарій, який тлумачить поняття. На нашу думку, комплексне використання тлумачення та перекладу дозволяє студентам глибоко та правильно зрозуміти терміни та особливості їх використання. Але якісне оволодіння фаховою лексикою досягається лише завдяки виконанню певної кількості вправ і завдань. Це вправи на формування мовних навичок, вправи і завдання на вироблення мовленнєвих вмінь: чим більше їх використовує студент, тим мовні операції та мовленнєві дії виконуватимуться якісніше.

Отже, до організаційно-педагогічних засад, які покликані забезпечити навчання професійного іншомовного спілкування студентів нефілологічних спеціальностей, нами віднесено:

- удосконалення навчальних планів і програм з урахуванням вимог до професійного іншомовного спілкування (програма АМПС);
- використання існуючих дидактичних і нових методичних принципів навчання іноземної мови (інтерактивності, інтеграції, мовленнєво-мисленнєвої активності, контекстуалізації, домінуючої ролі безперекладної семантизації);
- створення нового покоління підручників і навчальних посібників, які б містили тексти професійного спрямування в поєднанні з різнорівневими завданнями комунікативного характеру.

Крім того, мовленнєва діяльність на заняттях має носити вмотивований характер і відповідати професійним інтересам студентів кожної конкретної групи з урахуванням рівня їхньої мовної підготовки. При розподілі студентів на підгрупи для вивчення іноземної мови вони повинні мати право переходити з однієї підгрупи в іншу для забезпечення найбільш комфортних умов оволодіння іноземною мовою кожним студентом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001 – С. 325
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. видання С.Ю. Ніколаєва // К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Леонтьев А.А. Принцип коммуникативности и психологические основы интенсификации обучения иностранным языкам // Руский язик за рубежом. – 1982. – № 4. – С. 48-53
4. Ніколаєва С.Ю., Гринюк ГА., Олійник Т.І. та ін. Сучасні технології навчання іншомовного спілкування. – К: Ленвіт, 1997. – 96 с.
5. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Колектив авторів: Г.Є. Бакаєва, О.А. Борисенко, І.І. Зуєнок та ін. – К.: Ленвіт, 2005. – 119 с.
6. Тарнопольський О.Б. Основы оптимизации обучения иностранному языку в неязыковом вузе: Автореф. дисс. … д-ра пед. наук: 13.00.02. – М., 1992. – 56 с.

7. Шерстюк Л.В. English for Law Students. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – 246 с.
8. Markee, Numa. Managing Curricular Innovation. – Cambridge Language Teaching Library. – Cambridge University Press. – 1997. – 227 p.

Рецензенти: д.пед.н, професор Мещанінов О.П.,
д.пед.н., професор Старіков І.М.

© Шерстюк Л.В., 2009 *Стаття надійшла до редакції 21.04.2009 р.*